

Huumekontaktit vähentyneet, huumehuoli ennallaan

Kansanterveyslaitoksen kyselyjen tuloksia

MATTI PIISPA – SATU HELAKORPI – ANTTI UUTELA – PIIA JALLINOJA

Kansanterveyslaitoksen seurantatutkimus suomalaisen aikuisväestön terveyteen vaikuttavista elintavoista (AVTK-tutkimus) on sisältänyt huumeisiin liittyviä kysymyksiä vuodesta 1996 lähtien. Tämä artikkeli raportoi uusimman, vuoden 2006 kyselyn tulokset ja vertailee niitä aikaisempiin. Keväällä 2006 tehdyssä kyselyssä selvitettiin väestön kontakteja huumeiden kokeilijoihin ja huumeratarjontaan sekä mielipiteitä huumeiden käytön ongelmallisuudesta, käytön tulevasta kehityksestä ja kahdeksan erilaisen huumeidenvastaisen toimintakäytännön tärkeydestä.

Vuoden 2006 aineisto kerättiin tilanteessa, jossa 1990-luvulla ja vuosituhanen vaihteessa tapahtunut huumeiden kokeilu ja käytön kasvu oli kääntynyt laskuun (ks. Hakkarainen & Metso 2006 & 2005). Huumekuolemia lukuun ottamatta käänne oli tapahtunut myös rekisteröidyissä huumehaitoissa (ks. Virtanen 2005). Mielipidetutkimusten (esim. Natunen & al. 2006) mukaan väestön huumeasenteet olivat vastaavasti hieman lieventyneet. Huumehuoli oli silti edelleen suuri; se tuli esiin muun muassa huumeiden käytön riskien arvioinnissa, turvattomuuden kokemuksissa ja tuessa tiukalle huumekontrollille (ks. Natunen & al. 2006; Hakkarainen & Metso 2004). Huolella oli rationaalinen perustansa, sillä käytön kasvuvaiheen seurauksena huumeet ovat saaneet Suomessa huomattavasti aikaisempaa vahvemman sijan sekä nuorten kaupunkilaisten biletykskulttuurissa (ks. Salasuo 2004; Seppälä & Mikkola 2004) että päihteiden ongelmakäytössä (ks. Päihdehuollon ..., 2006; Partanen & al. 2004).

Aineisto

AVTK-tutkimusten aineistot on kerätty lähettämällä kyselylomake 5 000 henkilön edustavalle satunnaisotokselle 15–64-vuotiaista, maassa pysyvästi asuvista Suomen kansalaisista; laitoksissa asuvat suomalaiset on rajattu otoksen ulkopuolelle. Keväällä 2006 lomake postitettiin 3. huhtikuuta, ja vastaamatta jättäneille lähetettiin kolme uusintakyselyä touko–kesäkuussa.

Postikyselyiden vastausaktiivisuus on viime vuosikymmeninä yleisesti alentunut. Näin on käynyt myös vuonna 1978 aloitetuissa AVTK-tutkimuksissa. Niiden kohdalla aktiivisuus on kuitenkin pysynyt suhteellisen hyvänä: vuosina 2001–2005 vastausprosentit vaihtelivat 65:n ja 70:n välillä. Kevään 2006 kyselylomakkeen palautti täytettynä 3 255 henkilöä, ja vastausprosentiksi muodostui näin 65. Työikäisille nykyään tavalliseen tapaan vastanneiden osuus oli naisilla selvästi korkeampi (73 %, N = 1 778) kuin miehillä (58 %, N = 1 477).

Eri ikäryhmistä aktiivisimmin vastasivat 55–64-vuotiaat (miehistä 69 %, naisista 81 %). 15–24- ja 25–34-vuotiaiden miesten vastausprosentit – 51 ja 47 – sen sijaan jäivät varsin pieniksi. Näin on käynyt myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Samanikäisiin miehiin verrattuna 15–24-vuotiaiden naisten vastausprosentti (63) nousi kohtuulliseksi. Myös 35–44- ja 45–54-vuotiaiden miesten vastausprosentit jäivät pienemmiksi (59 ja 61) kuin missään naisten ikäryhmässä. (Helakorpi & al. 2006.)

<i>Taulukko 1. Huumeita kokeilleita tuttavien tietävien prosenttiosuudet vuosina 2001–2006</i>							
Vuosi	15–24-vuotiaat		25–34-vuotiaat		Kaikki		Kaikki
	miehet	naiset	miehet	naiset	miehet	naiset	
2001	54	53	27	27	21	20	20
2002	49	56	28	20	19	20	19
2003	41	52	31	29	18	20	19
2004	37	48	32	22	17	17	17
2005	35	46	31	26	17	17	17
2006	27	35	25	23	13	15	14

Huumekontaktit

Vuosina 1996 ja 1997 AVTK-tutkimuksissa tiedusteltiin, tiesikö vastaaja tuttaviansa joukossa jonkun, joka on kokeillut huumeita viimeksi kuluneen vuoden aikana, ja onko vastaajalle samalla aikavälillä tarjottu jotain huumausainetta. Nämä kysymykset kartoittavat huumeiden käyttöä Suomessa epäsuorasti: vastaukset kertovat siitä, kuinka vahvasti huumeet ovat läsnä ihmisten tuttavaja elinpiireissä.

Kevään 2006 kyselyssä 14 prosenttia vastasi tietävänsä ainakin yhden huumeita vuoden sisällä kokeilleen tuttavan (ks. taulukko 1), ja 5 prosenttia vastaajista sanoi olleensa huumetarjonnan kohteena. Ikäryhmän ja sukupuolen mukaan eriteltynä suurin kokeilijoita tietävien osuus (35 %) oli 15–24-vuotiaiden naisten keskuudessa ja suurin huumetarjouksia saaneiden osuus (18 %) 25–34-vuotiaiden miesten keskuudessa. Muutoin nämä osuudet olivat kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä 25 ja 10 prosentin luokkaa. Kolmessa vanhimmassa ikäryhmässä ne sen sijaan jäivät sekä miehillä että naisilla pieniksi: kokeilijoita tietävien osuus 4–12 prosenttiin ja huumetarjouksia saaneiden osuus 1–6 prosenttiin.

Aikaisempien AVTK-tutkimusten mukaan huumeita kokeilleita tuttavien tietävien osuus kasvoi vuosina 1996–2001 kaikkien vastaajien keskuudessa 12:sta 20 prosenttiin ja kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä noin kolmasosasta yli 50 prosenttiin ja alle viidesosasta 27 prosenttiin (ks. Natunen & al. 2006, 252–253; Helakorpi & al. 2006). Vuoden 2001 jälkeen nämä osuudet sen sijaan ovat yleensä pienentyneet, ja vuosien 2005 ja 2006 välisenä aikana pudotus on entisestään kiihtynyt (ks. taulukko 1).

Taulukosta 1 käy ilmi, että huumeita kokeilleita tuttavien tietävien osuus on vuosina 2001–

2006 puolittunut 15–24-vuotiaiden miesten keskuudessa ja alentunut noin 20 prosenttiyksikköä naisten vastaavassa ikäryhmässä. Molemmissa ryhmissä osuus on nyt jopa pienempi kuin vuosina 1996–1997 (silloin miehillä 34 %, naisilla 36 %). 25–34-vuotiaiden ikäryhmästä vastaavaa pitkää alenemaa sen sijaan ei löydy: tämänikäisillä miehillä kokeilijoita tietävien osuus on pudonnut vasta vuosien 2005 ja 2006 välillä ja naisilla osuus on vuoronperään noussut ja laskenut. Kaikkien vastaajien osalta luvut ovat nyt samalla tasolla kuin 1990-luvun lopussa.

Huumetarjontaa kartoittanut kysymys on tuonut 1990-luvun lopun kasvutrendin ja 2000-luvun alenevan trendin esiin nuorimmassa ikäryhmässä. Huumetarjouksia saaneiden osuus nousi 15–24-vuotiaiden miesten keskuudessa vuosina 1997–2001 viidesosasta neljäsosaan ja samanaikaisesti naisten keskuudessa 13:sta 22 prosenttiin (vuonna 2000). Vuosina 2001–2006 huumetarjontaa kohdanneiden osuus sen sijaan on pudonnut tämän ikäryhmän miehillä johdonmukaisesti 25:stä 13 prosenttiin. Nuorilla naisilla kyseinen osuus oli vuosina 2000–2003 noin viidesosa, alempi hieman parin seuraavan vuoden aikana, mutta tipahti vuosien 2005 ja 2006 välillä 18:sta 11 prosenttiin. Vuoden 2006 luvut 13 ja 11 prosenttia ovat pienemmät kuin vastaavat luvut (20 ja 13 %) vuonna 1997, jolloin kysymys huumetarjonnasta ensimmäisen kerran esitettiin.

25–34-vuotiaiden keskuudessa huumetarjontaa kohdanneiden osuus sen sijaan on uusimmissa tutkimuksissa noussut korkeammaksi kuin missään aikaisemmassa tutkimuksessa (miehillä edellisten vuosien noin 15:stä 18 %:iin ja naisilla 6:sta 9 %:iin). Tämä, samoin kuin johdonmukaisen alenevan trendin puuttuminen ikäryhmän huumeuttavuuksissa, voi johtua siitä, että tähän ikäryhmään on siirtynyt huumeiden käytön kas-

Taulukko 2. Mielenpito huumeongelman vakavuudesta Suomessa vuonna 2006; prosenttiosuudet vastaajista

	Kaikki	Miehet	Naiset	15–24-vuotiaat	55–64-vuotiaat
Erittäin vakava ongelma	38	34	41	20	58
Melko vakava ongelma	40	40	40	38	33
Ei kovin vakava, muttei lieväkään	20	22	18	35	8
Melko lievä tai ei ongelma ollenkaan	3	5	1	8	1

Taulukko 3. Mielenpito huumeongelman vakavuudesta Suomessa vuosina 2001–2006; prosenttiosuudet vastaajista

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Erittäin vakava ongelma	58	55	47	40	37	38
Melko vakava ongelma	32	34	37	41	41	40
Ei kovin vakava, muttei lieväkään	8	10	13	17	19	20
Melko lievä tai ei ongelma ollenkaan	1	1	2	2	3	3

vuvaiheen nuoria, joiden tuttavapiirissä edelleen on huumeiden käyttöä.

Mielenpito huumeongelman vakavuudesta

AVTK-tutkimuksissa on kysytty vuodesta 2001 lähtien, miten vakavana ongelmana vastaaja pitää huumeiden käyttöä Suomessa nykyään ja mihin suuntaan hän arvelee käytön kehittyvän täällä lähitulevaisuudessa. Kevään 2006 kyselyssä 78 prosenttia vastaajista piti huumeiden käyttöä vakavana ongelmana (ks. taulukko 2), ja 62 prosenttia arveli sen lisääntyvän nykyisestä. Käytön vähenemiseen uskoi vain 2 prosenttia vastaajista ja 36 prosenttia ennako, että käyttö tulee pysymään jatkossa jokseenkin nykytasolla. Miehet arvioivat kaikissa ikäryhmissä nykytilannetta jonkin verran ja käytön kehityssuuntaa hieman lievemmin kuin naiset (käytön lisääntymistä ennakoineiden osuus oli miehillä 61 % ja naisilla 64 %).

Ikäryhmien vertailussa ”huolettomimmiksi” huumetilanteen ja sen kehityksen arvioinnissa osoittautuivat nuorimmat ikäryhmät. 15–24-vuotiaista vastaajista ”vain” viidesosa arvioi, että huumeiden käyttö on Suomessa erittäin vakava ongelma, ja 43 prosenttia arveli, että käyttö tulee lisääntymään. Ei kovin vakava, muttei lieväkään -vastausten osuus nousi tässä ikäryhmässä selvästi suuremmaksi kuin erittäin vakava -vas-

tausten osuus (ks. taulukko 2). 25–34-vuotiailla miehillä nykytilanteen arviointi oli jokseenkin sama kuin nuorimmassa ikäryhmässä, mutta muuten huolestuneisuus kasvoi vanhempiin ikäryhmiin mentäessä johdonmukaisesti niin, että 55–64-vuotiailla erittäin vakava -arvioiden osuus oli jo 58 prosenttia. Käytön lisääntymistä ennakoineiden osuus sen sijaan vaihteli 15–24-vuotiaita vanhemmissa ikäryhmissä vähän, 60 ja 72 prosentin välillä.

Ikäryhmäeroja olennaisempaa on kuitenkin se, että myös nuorimmassa ikäryhmässä enemmistö (58 %) vastaajista piti huumeiden käyttöä Suomessa vähintään melko vakavana ongelmana ja lähes puolet (43 %) arveli sen lisääntyvän lähitulevaisuudessa. Käyttöä melko lievä tai ole-mattomana ongelmana pitäneiden ja sen vähenemistä ennakoineiden osuudet sen sijaan jäivät kauttaaltaan varsin pieniksi. Suurimmat ne olivat 15–24-vuotiaiden miesten ikäryhmässä: 13 ja 6 prosenttia.

Kevään 2006 tulokset merkitsevät sitä, että vuosina 2001–2005 tapahtunut arvioiden lieventyminen on pysähtynyt. Huumeiden käytön vähintään melko vakavaksi ongelmaksi arvioineiden osuus aleni vuosina 2001–2005 12 prosenttiyksikköä, erittäin vakava -arvion esittäneiden osuus jopa 21 prosenttiyksikköä. Samaan aikaan ei kovin vakava, muttei lieväkään -arvion esittäneiden osuus yli kaksinkertaistui (ks. taulukko 3). Nämä muutokset tapahtuivat sekä miesten että naisten kes-

Taulukko 4. Mielenpito huumeiden käytön kehityksestä Suomessa lähitulevaisuudessa vuosina 2001–2006; prosenttiosuudet vastaajista

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Käyttö vähenee nykyisestä	1	1	1	1	3	2
Käyttö pysyy nykytasolla	11	19	24	27	38	36
Käyttö lisääntyy nykyisestä	88	80	75	72	59	62

kuudessa ja kaikissa ikäryhmissä. Erittäin vakava ongelma -arvioiden osuus putosi eniten 25–34-vuotiailla naisilla (61:stä 25 %:iin) ja erittäin vakava- ja melko vakava -arvioiden yhteenlaskettu osuus 25–34-vuotiailla miehillä (84:stä 56 %:iin). Jälkimmäisessä ikäryhmässä kirjattiin myös taulukon 3 kahden lievimmän vastausvaihtoehdon osuuden suurin kasvu (16:sta 44 %:iin). Vuonna 2006 luvut sen sijaan pysyivät samalla tasolla kuin vuonna 2005. Ainoa maininnan arvoinen poikkeus tästä pysähdyksestä on ei kovin vakava, muttei lieväkään -arvioiden osuuden 4–5 prosenttiyksikön kasvu (12–34 %:n tasolta 16–39 %:n tasolle) naisten kolmessa nuorimmassa ikäryhmässä.

Vastaava muutostrendien pysähtyminen on tapahtunut myös arvioissa huumeiden käytön tulevista kehityksestä (ks. taulukko 4). Vuosina 2001–2005 käytön lisääntymistä ennakoineiden osuus putosi 29 prosenttiyksikköä ja käytön tasaantumista ennakoineiden osuus kasvoi 27 prosenttiyksikköä. Nämäkin muutokset toteutuivat sekä miesten että naisten keskuudessa ja kaikissa ikäryhmissä. Suurimmat ne olivat nuorimmassa ikäryhmässä, jossa käytön lisääntymistä ennakoineiden osuus aleni 78:sta 44 prosenttiin ja käytön tasaantumista ennakoineiden osuus nousi 21:stä 52 prosenttiin. Kevään 2006 luvuissa sen sijaan on havaittavissa edelliseen vuoteen verrattuna pieni käänne. Vain naisten kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä vuosien 2001–2005 trendit jatkuivat loivasti myös vuoteen 2006.

Mielenpito huumeidenvastaisesta toiminnasta

Vuosien 2001–2003 AVTK-tutkimuksissa vastaajia pyydettiin arvioimaan kuuden eri käytännön – valistuksen/informaation, ennalta ehkäisevän lapsi- ja nuorisotyön, huumeiden käyttäjien hoidon, tullin rajakontrollin, poliisin toiminnan ja ankarien rangaistuksien – tärkeyttä ”huumeiden vää-

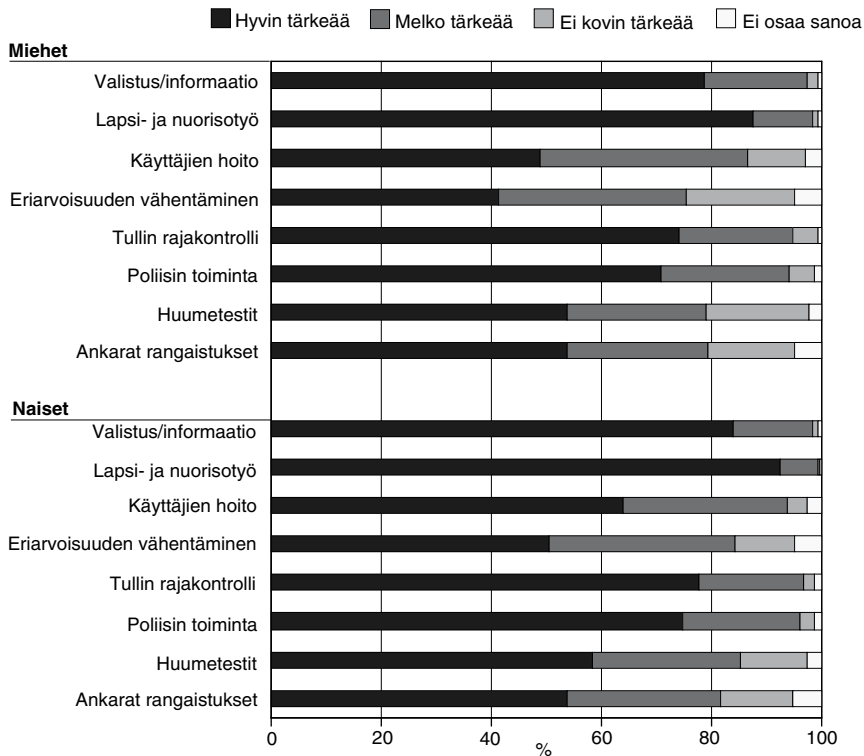
rinkäytön vastaisessa toiminnassa”. Kolmen vuoden tauon jälkeen kysymys palasi AVTK-tutkimukseen keväällä 2006. Silloin arvioituja käytäntöjä olivat edellisten lisäksi yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentäminen ja huumeetitestit. Vastausvaihtoehdot ovat olleet kaikissa tutkimuksissa samat: hyvin tärkeä, melko tärkeä, ei kovin tärkeä ja ei osaa sanoa.

Kaikkia kahdeksaa huumeidenvastaista toimintalinjaa pidettiin keväällä 2006 yleisesti varsin tärkeinä (ks. kuvio 1). Kun lasketaan yhteen hyvin tärkeä- ja melko tärkeä -vastausten osuudet, minäkään toiminnan kannatus ei jää alle 80 prosentin ja neljän kannatus nousee lähelle sataa prosenttia. Hyvin tärkeä -arvioiden osuus vaihteli enemmän, mutta jäi alle 50 prosentin vain yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentämisen kohdalla. Huumeiden käyttäjien hoidon, huumeetitestit ja ankarat rangaistukset arvioi hyvin tärkeiksi hieman yli puolet, tullin rajakontrollin ja poliisin toiminnan noin kolme neljäsosaa ja valistuksen/informaation neljä viidesosaa vastaajista. Kärkeen sijoittui ennalta ehkäisevä lapsi- ja nuorisotyö: sen arvioi hyvin tärkeäksi 90 prosenttia ja vähintään melko tärkeäksi 99 prosenttia vastaajista.

Naisilla toiminnat tärkeäksi arvioineiden osuus nousi lähes poikkeuksetta korkeammaksi kuin miehillä. Suurimmat erot naisten ja miesten välillä olivat huumeiden käyttäjien hoidon ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentämisen merkityksen arvioinnissa, ja vain ankarien rangaistuksien kohdalla hyvin tärkeä -arvioiden osuus oli miehillä yhtä suuri kuin naisilla. Eri toimintalinjojen tärkeysjärjestys muodostui kuitenkin miehillä ja naisilla jokseenkin samanlaiseksi, ja ”neljän kärki” oli molemmilla sukupuolilla sama.

Ikäryhmien vertailu kannattaa rajoittaa hyvin tärkeä -arvioiden osuuksiin, sillä hyvin tärkeä- ja melko tärkeä -arvioiden osuudet yhteen laskettaessa ikäryhmien väliset erot tasoittuvat. Toiminnat hyvin tärkeäksi arvioineiden osuus oli useimmiten pienin 15–24- tai 25–34-vuotiaiden kes-

Kuvio 1. Mielipiteet huumeiden väärinkäytön vastaisesta toiminnasta, vastaajien prosenttiosuudet vuonna 2006

Taulukko 5. Huumeidenvastaiset toiminnot hyvin tärkeäksi arvioineiden osuuden vaihtelu vuonna 2006, pienin ja suurin prosenttiosuus ikäryhmittäisessä tarkastelussa

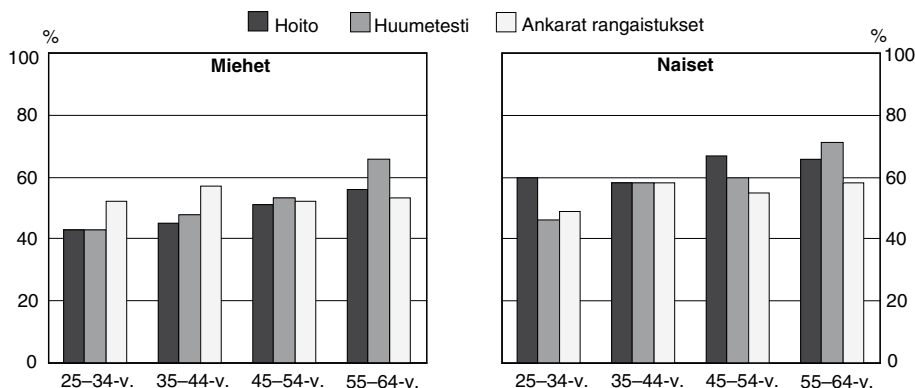
	Pienin prosenttiosuus	Suurin prosenttiosuus	Erotus (%-yksikköä)
Lapsi- ja nuorisotyö	73 (15–24-v.)	96 (35–44-v.)	23
Valistus/informaatio	67 (15–24-v.)	90 (55–64-v.)	23
Tullin rajakontrolli	60 (15–24-v.)	85 (55–64-v.)	25
Poliisin toiminta	63 (15–24-v.)	79 (55–64-v.)	16
Käyttäjien hoito	52 (35–44-v.)	61 (55–64-v.)	9
Huumetestit	45 (25–34-v.)	68 (55–64-v.)	23
Ankarat rangaistukset	50 (15–24-v.)	58 (35–44-v.)	8
Eriarvoisuuden vähentäminen	41 (25–34-v.)	57 (55–64-v.)	16

kuudessa ja kasvoi vanhempiin ikäryhmiin mentäessä. Yksimielisimpiä ikäryhmät olivat huumeiden käyttäjien hoidon ja ankarien rangaistuksien merkityksestä (ks. taulukko 5 ja kuvio 2). Ikäryhmittäisiä eroja ja yhtäläisyyksiä olennaisempaa on kuitenkin se, että nuorissakin ikäryhmissä käytäntöjä tärkeinä pitäneiden osuudet olivat varsin suuret. Hyvin tärkeä- ja melko tärkeä -vastausten yhteenlaskettu osuus oli pienimmilläänkin

73 prosenttia (25–34-vuotiaiden arvioissa huumetestien merkityksestä).

Edellä kuvatut erot naisten ja miesten arvioissa esiintyivät – ja osin korostuivat – myös ikäryhmien vertailussa. Hyvin tärkeä -vastausten osuus oli miehillä korkeampi kuin naisilla vain kahden nuorimman ikäryhmän arvioissa ankarien rangaistuksien merkityksestä (ks. kuvio 2) ja nuorimman ikäryhmän arvioissa tullin rajakontrol-

Kuvio 2. Niiden vastaajien prosenttiosuus, jotka miesten ja naisten kussakin ikäryhmässä arvioivat huumeiden käyttäjien hoidon, huumeetestit ja ankarat rangaistukset hyvin tärkeiksi vuonna 2006

lin merkityksestä (hyvin tärkeä -vastausten osuus miehillä 61 %, naisilla 58 %).

Nuoret miehet arvostivat siis suhteellisen paljon rangaistuksia ja kontrollia. Nuoret naiset puolestaan erottuivat samanikäisistä miehistä erityisesti arvioissaan huumeiden käyttäjien hoidon merkityksestä: 15–24-vuotiaista naisista sitä piti hyvin tärkeänä 67 prosenttia ja 25–34-vuotiaista naisista 60 prosenttia, kun luvut miesten vastaavissa ikäryhmissä olivat 45 ja 43 prosenttia (ks. kuvio 2). Naisten nuorimman ikäryhmän keskuudessa vain ennalta ehkäisevä lapsi- ja nuorisotyö (79 %) ja valistus/informaatio (70 %) saivat hyvin tärkeä -arvioita enemmän kuin huumeiden käyttäjien hoito.

Kahdeksasta tässä käsitellystä toimintakäytännöstä huumeetestit, huumeiden käyttäjien hoito ja ankarat rangaistukset ovat olleet paljon ja joskus vastakkain asetettuina esillä huumeepoliittisessa keskustelussa. Siksi on syytä katsoa ikäryhmittäin, kuinka suuri osa vastaajista piti niitä hyvin tärkeinä huumeidenvastaisessa työssä. Vertailu (kuvio 2) osoittaa, että naisten nuorinta ikäryhmää lukuun ottamatta arvostuserot näiden kolmen toimintakäytännön välillä jäivät melko pieniksi. Ne kuitenkin vahvistavat kuvaa nuorten miesten rangaistusmyönteisyydestä ja naisten kaikkien ikäryhmien hoitomyynteisyydestä.

Miesten kolmessa nuorimmassa ikäryhmässä ankarat rangaistukset arvioitiin useimmin ja huumeiden käyttäjien hoito harvimminkin hyvin tärkeäksi toiminnaksi. Miesten kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä kärkeen sen sijaan nousivat huumeetestit, ja 55–64-vuotiaiden keskuudessa myös käyttäjien hoito ohitti arvostuksessa

ankarat rangaistukset. Naisilla huumeiden käyttäjien hoito oli ykkönen kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä ja 45–54-vuotiaiden keskuudessa ja huumeetestit vanhimmassa ikäryhmässä. Ankarat rangaistukset sen sijaan pärjäsivät naisten arvioissa melko huonosti 35–44-vuotiaiden ikäryhmää lukuun ottamatta.

Taulukossa 6 kuvaamme lopuksi hyvin tärkeä -arvioiden osuuksien vaihtelua vuosina 2001–2003 ja 2006. Tämä vertailu tuo muutoksia paremmin esiin kuin hyvin tärkeä- ja melko tärkeä -arvioiden yhteenlaskettujen osuuksien vertailu. Jälkimmäiset ovat jatkuvasti olleet samalla korkealla tasolla kuin keväällä 2006: ennalta ehkäisevän lapsi- ja nuorisotyön, valistuksen/informaation, tullin rajakontrollin ja poliisin toiminnan kohdalla 95–99 prosentin, huumeiden käyttäjien hoidon kohdalla 90 prosentin ja ankarien rangaistuksien kohdalla 80–85 prosentin luokkaa (vrt. kuvio 1).

Ennalta ehkäisevän lapsi- ja nuorisotyön ja valistuksen/informaation kannatus on pysynyt koko tarkastelujakson ajan molemmilla sukupuolilla ja kaikissa ikäryhmissä vakaasti hyvin korkeana. Nuorimmassa ikäryhmässä hyvin tärkeä -arvioiden osuus on ollut lapsi- ja nuorisotyön kohdalla noin 70 prosenttia ja valistuksen/informaation kohdalla noin 65 prosenttia, ja vanhimmassa ikäryhmässä vastaavat prosentit ovat olleet 95 ja 90.

Pieniä ovat muutokset olleet muidenkin käytäntöjen arvioinnissa. Niiden kohdalla hyvin tärkeä -arvioiden osuus on kuitenkin vuonna 2006 hieman pudonnut periodin 2001–2003 tasosta. Selvin tämä muutos on ollut ankaria rangaistuksia koskevissa mielipiteissä: hyvin tärkeä -arvioi-

Taulukko 6. Huumeidenvastaiset toiminnot hyvin tärkeäksi arvioineiden vastaajien prosenttiosuudet vuosina 2001–2003 ja 2006

	Miehet				Naiset			
	2001	2002	2003	2006	2001	2002	2003	2006
Lapsi- ja nuorisotyö	87	87	86	88	93	91	92	92
Valistus/informaatio	79	79	77	79	85	84	83	84
Tullin rajakontrolli	78	77	79	74	83	81	83	78
Poliisin toiminta	75	73	76	71	76	76	78	75
Käyttäjien hoito	54	48	50	49	69	65	71	64
Ankarat rangaistukset	63	62	60	54	64	61	61	54

den osuus on pienentynyt kaikissa ikäryhmissä ja keskimäärin 8 prosenttiyksikköä. Tullin rajakontrollin ja poliisin toiminnan kohdalla taulukossa 6 näkyvät pienet osuuksien alenemat johtuvat pääosin kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä tapahtuneista muutoksista: niissä hyvin tärkeä -arvioiden osuudet ovat uusimmassa tutkimuksessa pudonneet edellisiin kolmeen tutkimukseen verrattuna keskimäärin 10 (tullin rajakontrolli) ja 7 (poliisin toiminta) prosenttiyksikköä.

Huumeiden käyttäjien hoidon osalta hyvin tärkeä -arvioiden osuus oli vuonna 2006 sama kuin vuonna 2002, mutta liki kaikissa ikäryhmissä keskimäärin 5 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuosina 2001 ja 2003. Vuoden 2006 tuloksissa toteammamme ero naisten ja miesten arvioissa käyttäjien hoidon merkityksestä on esiintynyt myös aikaisempina tutkimusvuosina: hyvin tärkeä -arvioiden osuus on ollut naisilla keskimäärin 17 prosenttiyksikköä suurempi kuin miehillä. Päinvastainen asetelma on jatkuvasti syntynyt vain nuorimman ikäryhmän arvioissa ankarien rangaistuksien ja poliisin toiminnan merkityksestä: niissä hyvin tärkeä -vastausten osuus on ollut miehillä hieman suurempi kuin naisilla.

Yhteenveto ja pohdinta

Tämän artikkelin tärkein tulos on ilman muuta se, että huumeita kokeilleita tuttavien ja huumetarjontaa kohdanneiden osuudet ovat alentuneet erityisesti 15–24-vuotiaiden keskuudessa. Tässä ikäryhmässä luvut ovat nyt jopa alemmat kuin vuosina 1996–1997, jolloin huumekontakteja ensimmäisen kerran kartoitettiin. Kaikkien vastaajien osalta huumeiden kokeilijoita tietävien ja huumetarjontaa kohdanneiden

osuudet jäivät uusimmassa tutkimuksessa samalle tasolle kuin 1990-luvun lopussa. Muihin viimeaikaisiin tutkimuksiin (ks. esim. Hakkarainen & Metso 2005 & 2006) ja viranomaisrekistereistä saataviin tietoihin (ks. Virtanen 2005) rinnastettuna nämä tulokset vahvistavat käsitystä, että Suomen huumetilanne on rauhoittumassa. Huumekontakteja, huumeiden käyttöä ja huumehaittoja kuvaavat luvut ovat kääntyneet laskuun, ja selvin käänne on nuorten kaupunkilaisten keskuudessa, joita huumeiden käyttökulttuurin kehitys eniten koskee.

Huumeiden käytön lisääntyminen 1990-luvulla ja vuosituhaten vaihteessa oli sukupolvi-ilmiö: huumeiden uudet kokeilijat ja käyttäjät tulivat tuolloin nuoruuttaan eläneistä 1970- ja 1980-luvulla syntyneistä ikäryhmistä (Hakkarainen & Metso 2003). Nyt tuo ilmiö on laantunut ainakin 1980-luvulla syntyneiden keskuudessa. Vastaavat käytön kasvun ja vähenemisen trendit on todettu monissa muissakin maissa. Huumeiden asema ja arvostus näyttävät muuttuvan kansainvälisten nuorisokulttuuristen virtausten mukana.

Kun AVTK-tutkimuksessa vuonna 2001 ensimmäisen kerran tiedusteltiin arvioita huumeongelman vakavuudesta ja huumeiden käytön kehityssuunnasta, elettiin vielä käytön ja haittojen kasvun vaihetta, ja esimerkiksi huumeiden aiheuttamia myrkytyskuolemia käsiteltiin tiedotusvälineissä runsaasti ja dramaattisesti (Hakkarainen 2002; Piispa 2001). Niinpä noin 90 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että huumeiden käyttö on Suomessa vakava ongelma ja tulee edelleen lisääntymään (Jallinoja & al. 2002). Kulttuurisesti outojen päihteiden käyttö ja haitat olivat säikäyttäneet suomalaiset. Vuoden 2001 syksyllä tehdyssä kyselyssä (MTV3 7.9.2001) huumeita pidettiin Suomen pahimpana ongelmana, ja vuo-

den 2003 eduskuntavaalien teemoista kysyttäessä (Helsingin Sanomat 3.2.2003) huumeet nousivat erittäin tärkeiden asioiden listalla toiseksi heti sairaanhoidon jälkeen.

Sittemmin väestön huumehuoli on hieman lieventynyt. Käytön ja haittojen nopean lisääntymisen synnyttämä pahin säikähdyks on mennyt ohi, ja ongelmaan ”tottumisen” prosessi on pisinimmällä nuorissa ikäryhmissä ja isoissa kaupungeissa, joissa huumeita ja niiden haittoja on kauimmin ja yleisimmin esiintynyt. Käyttöä vakavana ongelmana pitävien ja sen lisääntymistä ennakoivien osuudet ovat kuitenkin edelleen suuret. Keväällä 2006 kaikista vastaajista noin neljä viidesosaa ja 15–24-vuotiaistakin yli puolet piti huumeiden käyttöä vakavana ongelmana, ja noin kaksi kolmasosaa kaikista vastaajista ja lähes puolet 15–24-vuotiaista arvioi, että käyttö tulee lisääntymään. Käytön lieväksi tai olemattomaksi ongelmaksi arvioivien ja sen vähenemistä ennakoivien osuudet ovat olleet kaikissa ikäryhmissä jatkuvasti hyvin pienet.

Vastaavia tuloksia on saatu myös muissa huumeasenteita ja -mielipiteitä kartoittaneissa tutkimuksissa (ks. esim. Hakkarainen & Metso 2004). Ne antavat myös kuvaa siitä, mitä vastaajat ajattelevat, kun he arvioivat huumeiden käytön valtakunnallisesti vakavaksi ongelmaksi: perustavalla tavalla terveyteen ja turvallisuuteen kohdistuvia uhkia ja riskejä. Vuonna 2002 kerätyssä aineistossa lähes puolet naisista ja kolmasosa miehistä pelkäsi joutuvansa huumeongelmiin liittyvän väkivallan kohteeksi, ja iso enemmistö piti huumeiden kokeilusta ja käytöstä aiheutuvia terveydellisiä ja muita riskejä suurina tai kohtalaisina (Hakkarainen & Metso 2004, 42–44). Useimmiten tietoa näistä uhkista ja riskeistä saadaan joukkotiedotuksesta: uutisissa raportoidaan huume-kuolemista, hoidon tarpeesta, huumeiden tähden tehdyistä väkivalta- ja omaisuusrikoksista (ks. Piispa 2001).

Huumeongelmaa koskevien mielipidejakaumien jyrkkyyttä pohdittaessa on syytä muistaa myös se, että kysymyksenasettelu vaikuttaa vastauksiin. Jos kysytään jonkin yksittäisen, julkisuudessa paljon esillä olleen sosiaalisen ongelman valtakunnallista vakavuutta, saadaan usein varsin huolestuneita arvioita (vrt. esim. Peltovuoma & al. 2006). Sen sijaan kysymykset, joissa pyydetään arvioimaan ongelmien suuruutta konkreettisemmin, esimerkiksi omalla asuinalueella (ks. Hakkarainen & Metso 2004, 41–42), tai vertailemaan erilaisia

ongelmia, tuottavat maltillisempia vastauksia.

Huoli yhteiskunnallisesta ongelmasta johtaa yleensä toimintaodotuksiin ja -vaatimuksiin. Niinpä useat erilaiset huumeidenvastaiset käytännöt on katsottu AVTK-tutkimuksissa tärkeiksi. Hyvin tärkeä -arvioiden osuus on ollut ennalta ehkäisevän lapsi- ja nuorisotyön kohdalla noin 90 prosenttia, valistuksen/informaation, tullin rajakontrollin ja poliisin toiminnan kohdalla 75–80 prosenttia ja huumeiden käyttäjien hoidon, ankarien rangaistuksien ja huumeitestien kohdalla 55–60 prosenttia. Vain yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentämisen merkitystä kysyttäessä (2006) hyvin tärkeä -vastausten osuus on jäänyt alle 50 prosentin.

Siihen, miksi yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentäminen on saanut paljon vähemmän hyvin tärkeä -arvioita kuin esimerkiksi lapsi- ja nuorisotyö, on vaikea vastata. Ilmeisesti se koetaan huumeilmiöiden suhteen hieman liian yleiseksi toimintalinjaksi. Toisaalta se on saanut runsaasti melko tärkeä -arvioita ja ei kovin tärkeä -vastausten osuus on jäänyt 15 prosenttiin eli samalle tasolle kuin ankarien rangaistuksien ja huumeitestien merkitystä punnittaessa.

Tiivistäen sanottuna kansalaiset näyttävät siis arvostavan ja odottavankin monipuolista, pitkäjänteistä ja ennaltaehkäisyyn painottuvaa huumeidenvastaista toimintaa (vrt. Hakkarainen & al. 1996, 145–146; Hakkarainen & Metso 2004, 45–46). Naiset ovat korostaneet kysytyjen toimintakäytäntöjen tärkeyttä vielä useammin kuin miehet. Suurin ero naisten ja miesten välillä on esiintynyt huumeiden käyttäjien hoidon arvioinnissa: naisista sitä on pitänyt hyvin tärkeänä kaksi kolmasosaa, miehistä puolet. Vain nuorimman ikäryhmän arvioissa ankarien rangaistuksien ja poliisin toiminnan merkityksestä hyvin tärkeä -vastausten osuus on ollut miehillä tavallisesti hieman korkeampi kuin naisilla. Ikäryhmävertailussa nuoret ovat osoittautuneet varauksellisemmiksi kuin vanhemmat vastaajat, mutta heilläkin hyvin tärkeä -vastausten osuus on ollut useimmiten selvästi yli 50 prosenttia.

Huumeepoliittisesti mielenkiintoisinta toimintakäytäntöjen arvioinnissa on ollut ”pehmeiden” menetelmien korostuminen. Kun väestökyselyissä on selvitetty mielipiteitä huumeiden laillistamisesta ja niiden käytöstä rankaisemisesta, Suomessa noudatettu tiukka linja on saanut vankan tuen (ks. esim. Hakkarainen & Metso 2004). AVTK-tutkimuksissa arvioituista käytännöistä tähän

tiukkaan linjaan kuuluvat selvimmin poliisin toiminta, tullin rajakontrolli ja ankarat rangaistukset. Ne kaikki ovat kuitenkin jääneet tärkeysarvioinnissa lapsi- ja nuorisotyön ja valistuksen/in-

TIIVISTELMÄ

Matti Piispa & Satu Helakorpi & Antti Uutela & Piia Jallinoja: Huumekontaktit vähentyneet, huumehuoli ennalallaan. Kansanterveyslaitoksen kyselyjen tuloksia

Kansanterveyslaitoksen seurantatutkimus suomalaisen aikuisväestön terveyteen vaikuttavista elintavoista (AVTK-tutkimus) on sisältänyt huumeisiin liittyviä kysymyksiä vuodesta 1996 lähtien. Artikkelin raportoi uusimman, vuoden 2006 kyselyn tulokset ja vertailee niitä aikaisempiin. AVTK-tutkimusten perinteen mukaisesti kevään 2006 kyselylomake lähetettiin 5 000 henkilön edustavalle satunnaisotokselle 15–64-vuotiaista suomalaisista. Vastausprosentiksi muodostui 65; naiset ja vanhemmat ikäryhmät vastasivat aktiivisemmin kuin miehet ja nuoremmat ikäryhmät.

Huumeita kokeilleita tuttavien tietävien osuus kasvoi selvästi vuosina 1996–2001. Vuoden 2001 jälkeen sen sijaan on pienentynyt erityisesti 15–24-vuotiaiden keskuudessa, ja vuosien 2005 ja 2006 välisenä aikana pudotus on entisestään kiihtynyt. Samat trendit ovat tulleet esiin 15–24-vuotiailla myös kysyttäessä, onko vastaajalle tarjottu jotain huumausainetta. Kokeilijoita tietävien ja huumetarjouksia saaneiden osuudet olivat vuonna 2006 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä pienemmät kuin vuosina 1996–1997 ja kaikkien vastaajien osalta samalla tasolla kuin 1990-luvun lopussa.

Väestön arviot huumeongelman vakavuudesta ja kehityssuunnasta Suomessa ovat jatkuvasti olleet huolestuneita. Vuosina 2001–2006 huumehuoli on hieman lieventynyt, mutta vielä kevään 2006 tutkimuksessa-

formaation taakse. Vuoden 2006 tutkimuksessa tämä asetelma vielä korostui, kun tiukan linjan toimintakäytännöt hyvin tärkeiksi arvioineiden osuus aleni erityisesti nuorissa ikäryhmissä.

kin noin neljä viidesosaa kaikista vastaajista ja 15–24-vuotiaistakin yli puolet piti huumeiden käyttöä vakavana ongelmana ja noin kaksi kolmasosaa kaikista ja lähes puolet 15–24-vuotiaista arvioi, että käyttö tulee lisääntymään. Käytön lieväksi tai olemattomaksi ongelmaksi arvioineiden ja sen vähenemistä ennakoineiden osuudet ovat olleet kaikissa ikäryhmissä vuodesta toiseen hyvin pienet.

Huumeidenvastaisessa toiminnassa kansalaiset näytävät arvostavan ja odottavan monipuolista, pitkäjänteistä ja ennaltaehkäisyyn painottuvaa otetta. Tärkeysarvioinnissa kärkeen on jatkuvasti sijoittunut ennalta ehkäisevä lapsi- ja nuorisotyö; valistusta/informaatiota, tullin rajakontrollia ja poliisin toimintaa on pitänyt hyvin tärkeänä 75–80 prosenttia ja huumeiden käyttäjien hoitoa, ankaria rangaistuksia, huumetestejä ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentämistä 45–60 prosenttia vastaajista. Ei kovin tärkeä -vastausten osuus sen sijaan on noussut suurimmillaankin vain 15 prosenttiin.

Naiset ovat korostaneet mainittujen toimintakäytäntöjen tärkeyttä lähes poikkeuksesta vielä enemmän kuin miehet; suurin tämä ero on ollut käyttäjien hoidon arvioinnissa. Vain 15–24-vuotiaiden arvioissa ankarien rangaistuksien ja poliisin toiminnan merkityksestä hyvin tärkeä -vastausten osuus on ollut miehillä toistuvasti hieman suurempi kuin naisilla. Nuoret ovat olleet varauksellisempia kuin vanhemmat vastaajat, mutta esimerkiksi vuoden 2006 aineistossa heistäkin vähintään kolme neljäsosaa piti kysyttyjä toimintoja joko hyvin tai melko tärkeinä.

KIRJALLISUUS

- HAKKARAINEN, PEKKA: Huumeekulttuurin muutos ja huumekuolemat. Teoksessa: Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): Huumeidenkäyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- HAKKARAINEN, PEKKA & HÜBNER, LENA & LAURSEN, LAU & ÖDEGÅRD, EINAR: Drug use and public attitudes in the Nordic countries. In: Hakkarainen, Pekka & Laursen, Lau & Tigerstedt, Christoffer (eds): Discussing drugs and control policy. NAD Publications 31. Helsinki: NAD, 1996
- HAKKARAINEN, PEKKA & METSO, LEENA: Huumeiden käytön uusi sukupolvi. Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003): 3, 244–256
- HAKKARAINEN, PEKKA & METSO, LEENA: Suomalaisten suhtautuminen huumeisiin ja huumepolitiikkaan. Mieli-piteet ja asenteet väestössä 2002. Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004): 1, 39–53
- HAKKARAINEN, PEKKA & METSO, LEENA: Märkä pilvi ja vuosi 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 252–265

- HAKKARAINEN, PEKKA & METSO, LEENA: Nuorten huumeiden käyttö on vähentynyt. Dialogi 16 (2006): 7, 36–37
- HELA KORPI, SATU & PATJA, KRISTINA & PRÄTTÄLÄ, RITVA & UUTELA, ANTTI: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2006. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B/2006. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 2006
- HELSINGIN SANOMAT 3.2.2003: Vaalien kärkiteema: sairaanhoito
- JALLINOJA, PIIA & HELAKORPI, SATU & UUTELA, ANTTI: Suomalaisen aikuisväestön kontaktit huumeisiin ja mielipiteet huumeista vuonna 2001. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B2/2002. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 2002
- MTV3 7.9.2001, INTERNET-UUTISET: Suomalaiset pitävät huumeita pahimpana ongelmana
- NATUNEN, SANNA & JALLINOJA, PIIA & HELAKORPI, SATU & UUTELA, ANTTI: Huumekontaktit ja mielipiteet huumeongelman vakavuudesta – tutkimus työikäisistä suomalaisista. Yhteiskuntapolitiikka 71

(2006): 3, 250–258

PARTANEN, PÄIVI & HAKKARAINEN, PEKKA & HOLMSTRÖM, PEKKA & KINNUNEN, AARNE & LEINIKKI, PAULI & PARTANEN, ARI & SEPPÄLÄ, TIMO & VIRTANEN, ARI: Amfetamiinien ja opiaattien ongelmakäytön yleisyys Suomessa 2002. Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004): 3, 278–286

PELTOVUOMA, SAMI & VARAMÄKI, RITVA & KOPONEN, JAANA: Suomalaisten alkoholisenteet. Helsinki: Terveystiedon keskus ry., 2006

PIISPA, MATTI: Sanomalehtien tarjoamat huumeviestit. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 5, 463–470

PÄIHDEHUOLLON HUUMEASIAKKAAT 2005. Tilastotiedote 11/2006. Helsinki: Stakes, 2006

SALASUO, MIKKO: Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Tutkimuksia 149. Helsinki: Stakes, 2004

SEPPÄLÄ, PAULIINA & MIKKOLA, TOMI: Huumeet internetissä ja nuorisokulttuurissa. Havaintoja huumeiden merkityksistä ja riskikäsitteistä käyttäjäpiireissä. Raportteja 287. Helsinki: Stakes, 2004

VIRTANEN, ARI: Huumeiden tilanne Suomessa 2005. Tilastoraportti 1/2005. Helsinki: Stakes, 2005.

tiedosta hyvinvointia

Matti Heikkilä ja Tuukka Lahti (toim.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2007

Artikkelikokoelman kirjoittajat arvioivat sosiaali- ja terveyspalvelujen tilaa ja kehityssuuntia 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tarkastelussa ovat palvelujen kattavuus, määrällinen kehitys sekä uudet painotukset palvelujen sisällössä.

2007 270 s. 31 € tilausnumero M241

Ulla Idänpään-Heikkilä

Sopimusohjaus ohjausmenettelynä sairaanhoitopiirin ja terveyskeskusten yksiköissä ja niiden lääkäreiden työssä

Tässä tutkimuksessa on selvitetty, miten sopimusohjausta prosessina toteutetaan ja miten potilaiden hoito sopimuksen rajoissa pyritään ratkaisemaan, kun yhtä aikaa tulee täyttää myös potilaiden hoidon tarve ja ammatilliset vaatimukset.

2007 224 s. 29 € tilausnumero T159

Tuukka Tammi

Medicalising Prohibition

Harm Reduction in Finnish and International Drug Policy

This doctoral dissertation examines the evolution of drug policy in Finland and particularly the political struggle surrounding harm reduction, focusing on the content and adoption of harm reduction policies.

2007 155 s. 25 € tilausnumero T161

Tiedustelut ja tilaukset: Stakes/Asiakaspalvelu puh. (09) 3967 2190 klo 9–15,
faksi (09) 3967 2450, www.stakes.fi

Hintoihin sisältyy alv. Toimitusmaksu kotimaassa 6 € ja ulkomaille 10 €